

NIEMAND WORDT MENS ZONDER EEN ANDER

SYLVIA SCHIPPER

Dr. Henk van der Weijden is pedagoog en publiceert regelmatig over thema's op het terrein van opvoeding en onderwijs. Hij is lange tijd inspecteur van het (primair) onderwijs geweest en is momenteel actief in de initiatiefgroep 'Red het basisonderwijs'. Deze groep wil de discussie op gang brengen over de groterwordende (negatieve) invloed van de rijksoverheid en met name die van de onderwijsinspectie op de kwaliteit van het basisonderwijs. Hij legt in dit interview met Sylvia Schipper uit hoe onderwijs er in zijn ogen uit moet zien.

Henk begon zijn loopbaan op een tweemansschool in Nederhorst den Berg. Daarna werd hij hoofd van een jenaplanschool, gaf leiding aan de Kees Boekeschool (de Werkplaats Kindergemeenschap) en was adjunct-directeur van een pedagogische academie. In 1998 promoveerde hij aan de Universiteit van Utrecht met een studie over 'Leren samenleven'. Inmiddels heeft hij de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. Toch is hij nog altijd met hart en ziel met de thematiek rond opvoeding en onderwijs bezig.

Het doel van het onderwijs is volgens Henk 'kinderen op te voeden, zodat ze als evenwichtig persoon in een democratisch georiënteerde samenleving kunnen functioneren. Samenleven gaat niet vanzelf, samenleven moet geleerd worden. Scholen hebben de pedagogische opdracht daaraan een wezenlijke bijdrage te leveren.'

Schoolmodellen

Henk van der Weijden onderscheidt drie schooltypen die zijn gebaseerd op het denkmodel 'Onderwijs en opvoeding'. A- en B-scholen hebben het paradigma 'onderwijs', C-scholen zijn daarentegen gebaseerd op het paradigma 'opvoeding'.

A-scholen zijn scholen die volgens het leerstofjaarklassensysteem zijn georganiseerd, strak programmatisch werken en zich sterk richten op het gemiddelde kind.

Onder druk van de Wet op het basisonderwijs, het WeerSamenNaarSchoolbeleid en de opvattingen over adaptief onderwijs ontstonden de B-scholen. Dat zijn scholen met een lossere klassenverband en interne differentiatie, waarbij vooral rekening wordt gehouden met cognitieve verschillen; kinderen die het groepsniveau volgen en kinderen die een leerachterstand hebben. Leer- of gedragsproblemen worden bijna altijd tot problemen van het individuele kind

verklaard. Het schoolstelsel staat als zodanig niet ter discussie. Zittenblijven en verwijzen naar het speciaal onderwijs horen daar ook bij. Tot het type C-scholen behoren die scholen, die de ontwikkeling van het kind wel als totaliteit willen zien en de verschillen tussen kinderen als vertrekpunt nemen. Onderwijs is daar een middel dat een hoger (opvoedings)doel dient. De C-school is een leef- en werkgemeenschap waar gewerkt wordt aan individuele vorming én aan het samenleven. Kind zijn betekent deelnemer zijn: je wordt serieus genomen, er wordt naar je geluisterd en je kunt invloed uitoefenen op de besluiten die genomen worden.

Op A- en B-scholen is het doel kinderen zo goed mogelijk te onderwijzen. Het gaat om negentig procent van de scholen in Nederland. De werkwijze op deze scholen is breed geaccepteerd, herkenbaar en biedt daardoor zekerheid en veiligheid. De basisgedachte is dat kinderen van dezelfde leeftijd hetzelfde kunnen. 'Een foute aanname', aldus Henk. 'Alsof alle kinderen van zes jaar schoenmaat 29 hebben.'

Hij vindt het verbazingwekkend dat ondanks alle aandacht, geld en commotie over de vele onderwijsvernieuwingen er niets wezenlijks in het Nederlandse onderwijs is veranderd. We geven nog steeds hetzelfde soort onderwijs, gebaseerd op het paradigma 'onderwijs', al tweehonderd jaar lang. Het B-type school straalt meer moderniteit uit door rekening te houden met verschillen, andere werkwijzen en door gebruik te maken van moderne leer- en hulpmiddelen, maar in essentie is er in het denken over en het handelen in opvoeding en onderwijs, ofwel hoe je met kinderen moet omgaan, niet veel veranderd. Volgens Henk van der Weijden kun je als A- of B-school niet 'vanzelf' doorstromen naar het type C-school; je moet heel bewust een breuk maken, je moet dan stoppen met het één (primaat van onderwijs) en principieel een nieuwe keuze maken (primaat leggen bij opvoeding). Het mag duidelijk zijn dat zijn voorkeur uitgaat naar de C-scholen.

Terug in de tijd

De universiteitsschool in Jena was, voordat Peter Petersen er kwam, opgezet vanuit de jaarklassengedachte. Het was toentertijd een modelschool; het zwarte, voor de klas opgestelde bord vormde het centrale punt, een geweldige uitvinding destijds. Heel Europa kwam daar naar toe om te zien hoe dat jaarklassensysteem werkte. Een aantal ouders uit Jena had echter andere ideeën over opvoeden en onderwijs. Zij vonden een hoogleraar uit Noord-Duitsland die inging tegen het bestaande systeem; dat was Peter Petersen. Hij had andere opvattingen over opvoeding en onderwijs. Toen hij als hoogleraar aan de universiteit werd benoemd, vroegen ze hem om zijn ideeën te concretiseren in de praktijkschool. Zo ontstond de zogenoemde oefenschool bij de universiteit in Jena, een echte tegenhanger van wat er was. De school was een alternatief voor een school die werkte met het leerstofjaarklassensysteem. Hans Wolff was de eerste stamgroepleider in dit nieuwe model. Hij beschreef zijn bevindingen in een dagboek. Het was het begin van een onderwijsbeweging: het jenaplanonderwijs. In de jaren 1970-'80, toen de basisschool in Nederland meer en meer in zicht kwam, voerden deskundigen, leraren en vakbonden gesprekken met het Ministerie over de inrichting van het primair onderwijs. De Wet op het basisonderwijs, nu de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) geheten, heeft veel impulsen vanuit het jenaplanonderwijs in zich. Uitgangspunten van de WPO zijn het realiseren van een ononderbroken ontwikkeling, wat inhoudt dat de wet niet uitgaat van een leerstofjaarklassensysteem en zittenblijven, maar aansluiten bij de ontwikkelingsfase van kinderen en brede scholing. Later is daar burgerschap bij gekomen. Freinet-, montessori-, ogo- en jenaplanscholen, de C-scholen in het model van Van der Weijden, sluiten goed aan bij de uitgangspunten en doelen van de WPO.

Burgerschap

Bij burgerschapsvorming gaat het over een houding en de wil om op democratische manier met elkaar om te gaan. Kinderen moeten in onze democratische, veelkleurige samenleving kunnen functioneren.

Voor Henk is de school bij uitstek de plek waar je kunt leren samenleven. De school heeft een culturele taak om kinderen te leren lezen, schrijven en rekenen, zodat ze in die samenleving aan de slag kunnen. 'Maar het primaat ligt bij het opvoeden', zegt hij. Het belangrijkste doel van de school is een opvoedingsdoel. Je kunt niet alleen lesgeven en niks doen met de mens, dat kan niet bij kinderen.

Ouders voeden hun kinderen op binnen de mogelijkheden van het gezin. Maar je moet 'breder' leren samenleven, je moet het samen met anderen doen. Samenwerken is een belangrijk aspect van samenleven: je moet omgaan met elkaars eigenaardigheden en daarmee dealen. Later is dat ook van belang. Door de school wordt de opvoedingsomgeving vergroot, zeker nu er steeds meer kleine gezinnen zijn, maar je moet er ook leren omgaan met andersdenkenden. Het werken in groepsverband is wezenlijk. Voor scholen houdt dat in dat de groepen zo samengesteld worden dat er een bepaalde spanning is tussen de verschillen, maar niet te groot. Het is daarom goed om kinderen te plaatsen in leeftijdsheterogene stamgroepen, zoals montessori- en jenaplanscholen die kennen.

Opvoeding en leren

Gezinsopvoeding is sterk op het ik gericht, op behoeftebevrediging van het individu. Aandacht krijgen is een evolutionair gegeven, gebruikt om in eerste instantie te overleven. Sommige kinderen hebben dat tot kunst verheven. De school buigt het ik-gerichtzijn van het jonge kind om naar rekening houden met de ander. Je moet je gaan schikken en dat is een andere manier van overleven. Je hebt de school als instituut nodig om je ondergeschikt te maken aan anderen. Je moet rekening houden met anderen. Vertrekpunt is dat kinderen leren

verantwoordelijkheid dragen door verantwoordelijkheid te krijgen. Hoe leren kinderen samenleven? Het met elkaar doen is een wezenlijk element van het groot worden. Kinderen willen groot worden, net als je vader en moeder willen zijn, dat is de ultieme uitdaging voor het kind. Jonge kinderen hebben spel en imitatie als dominantie in hun gedrag; dat zijn de drijvende krachten bij hun ontwikkeling. Spel gericht op imitatie moet daarom, in de ogen van Henk van der Weijden, de basisactiviteit zijn voor kinderen in de leeftijd vanaf de geboorte tot ongeveer zeven jaar. Taal, zindelijk worden, omgaan met elkaar leren ze immers door spel, niet door een programma of methode te volgen.

Henk is er voorstander van om een gerichte didactiek te gebruiken bij het aanleren van de culturele vaardigheden. Hij gaat er niet vanuit

'winnaars' en 'verliezers' op. Consent geven, wat betekent dat 'ik geen overwegend bezwaar heb', ligt daar boven en vindt plaats in onderling overleg. In de sociocratie zoek je niet naar aantallen vóórstemmers, maar naar argumenten en is er overeenstemming over de besluitvorming. In een sociocratische organisatie is er niemand op uit om te dwarsbomen en eenieder onderschrijft het gemeenschappelijke doel, dat zijn voorwaarden. Sociocratie vult de (parlementaire) democratie aan.

De democratische of sociocratische werkwijze is van levensbelang. We voeden kinderen daarin te weinig op. Het antwoord op de drie vragen: wie geeft leiding aan wie, wie doet wat en met welk doel, wie wordt hoe geïnformeerd, leidt tot de drie pijlers in een sociocratische werkwijze en zijn de hoofdtaken van iedere organisatie: leiding

geven - uitvoeren - meten. Wat gebeuren moet, moet gemeten worden of het effect heeft. Kinderen mogen daarbij meedenken over keuzes en besluitvorming en hoe je dat regelt. Het leven in de school biedt heel veel mogelijkheden om het democratisch/sociocratisch samenleven te leren.

Rol van de inspectie

Volgens Henk van der Weijden neigt het Finse model het meest naar zijn ideaalbeeld. De inspectie laat veel aan de school over, controleert alleen de uitgangspunten die in de wet geformuleerd zijn en inspecteert de financiën op hoofdlijnen. Daarbij zijn de volgende aspecten van belang: hoog geschoolde leraren met een goede salariëring en leraren met een hoge status. Als je leraren die verantwoordelijkheid geeft - die ze prima kunnen dragen - moeten ze goed weten hoe kinderen in elkaar steken, hoe programma's werken en wat goed is voor hun opvoeding en onderwijs. Scholen moeten zelf laten zien dat ze de kinderen op een menswaardige, democratische wijze opvoeden en opleiden, daarbij rekening houdend met hun hersen- en psychologische ontwikkeling. Dat vraagt om academisch

opgeleide mensen. Leraren vormen teams die kinderen op verschillende gebieden begeleiden. Vanzelfsprekend kunnen leeropbrengsten voor rekenen en taal een onderdeel zijn van de vraag of de school kwaliteit levert, maar vormen niet de hoofdmoot.

Aanstaande leraren worden tegenwoordig opgeleid voor een school die er niet is. Studenten wordt geleerd om samenwerkend leren toe te passen en een portfolio aan te leggen, maar ze kunnen het veelal niet in de praktijk brengen, omdat te veel scholen dat nog niet praktiseren. Hier is nog een heel grote slag te maken.

Als afsluiting meldt Henk: 'Helaas heeft de onderwijsinspectie een paar jaar geleden het stimulerend toezicht, de rol van de kritische vriend, achter zich gelaten en richt zij zich nu op het risico- en bestuursgerichte toezicht. Dat werkt verlamd voor de leraren en leidt tot 'werken voor de toets'. Mijn advies aan politici en bestuurders is: Stop met de afrekencultuur en het sterk opgevoerde managementdenken. Geef weer glans en balans aan het onderwijsveld.'

Sylvia Schipper is redactielid van Mensenkinderen, begeleidt kinderen, leraren en schoolteams en verzorgt interim werk voor haar eigen bureau In Je Element.

dat kinderen het vanzelf wel zullen leren. Een gerichte didactiek en op het juiste moment. Ouders worden onrustig als hun kind nog niet leest in groep 3. Maar ook een andere kant is zichtbaar. Zo geeft Henk een voorbeeld van een goed ontwikkelde man die apetrots was, omdat zijn kleinzoon van vijf al naar groep 3 mocht, omdat hij een A-en B-citoscore haalde voor taal en rekenen. Wat een ultiem feest ..!?!'

Scholen staan onder druk. De overheid zet formele schotten door middel van toetsen en testen. Als een kind het niet haalt, dan komt er altijd een vorm van repareren om de hoek kijken. Henk geeft aan dat je ouders het verlengstuk moet maken van je pedagogisch georiënteerde school. Zij moeten ambassadeurs worden van je (pedagogische) aanpak door je aanpak aan ouders en kinderen uit te leggen, ze mee te laten denken en het belang van goed leren samenleven aan te geven.

Sociocratie

Volgens het ideaal van Henk zou de school sociocratisch moeten functioneren. Het beslissen bij meerderheid van stemmen vindt hij een slechte manier van besluitvorming. De meerderheid legt immers in dat geval haar wil op aan een minderheid. Dat levert bijna altijd